

عملکرد و فعالیتهای شورا

در سال 74

دکتر رضا مکنون

دبیر شورای پژوهشهای علمی کشور

• نخستین نشست عمومی شورای پژوهشهای علمی کشور در تاریخ 75/4/11 با حضور جناب آقای دکتر حسن حبیبی معاون اول رئیس جمهور و ریاست محترم شورای پژوهشهای علمی کشور و اعضای کمیسیونهای شورا در محل دبیرخانه شورا برگزار شد. در این نشست پس از سخنرانی جناب آقای دکتر حبیبی - که در سر مقاله این شماره رهیافت آمده است - جناب آقای مکنون دبیر محترم شورای پژوهشهای علمی کشور، گزارش فعالیتهای شورا در سال 74 را به اطلاع حاضران رساندند که متن کامل سخنرانی ایشان را در این شماره رهیافت به چاپ رسانده ایم.

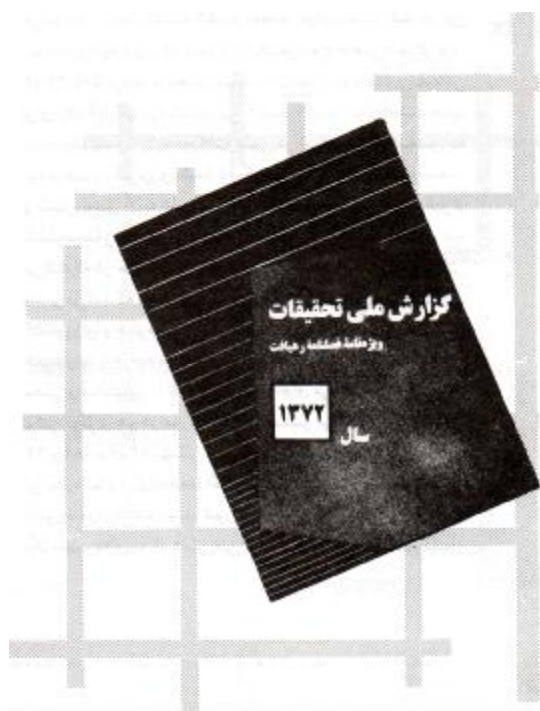
شورای پژوهش‌های علمی کشور از سال 68 با ترکیبی که شورای عالی انقلاب فرهنگی تصویب کرد شروع به کار نمود. ساختار شورا در حال حاضر شامل شورای عالی، کمیسیون خاص و 12 کمیسیون تخصصی است که مجموعاً بیش از 170 تن از محققان، مسئولان تحقیقاتی، معاونان وزارتخانه‌ها و سازمانهای ذی‌ربط و رؤسای مراکز تحقیقاتی در این مجموعه‌ها فعالیت دارند. ارائه گزارش سالیانه از سال 71 شروع شد و در پایان سال 71 یک گزارش از فعالیتهای عرضه شد. از سال 72 و بعد 73 و 74 برنامه‌ای هم در ابتدای سال به عنوان برنامه کار شورا تدوین شد که در مجموعه فعالیتهای شورا در سال 73 و آن بخشی که در 74 قرار بود اجرا شود، به صورت مفصل در 15 بخش ارائه شده است. این 15 بخش و زیربندهایش مجموعاً 53 فعالیت شورا را مدنظر قرار داده بود که البته در این 2 سال و ادامه‌اش در سال 75 اجرا شود. رؤس فعالیتهایی که در سال 74 انجام شد بخشی از آن مربوط به اعتبارات و منابع مالی تحقیقاتی است و

در این راستا تبصره 88 برنامه دوم، سهم 1/5 درصد از تولید ناخالص داخلی و تخصیص آن به تحقیقات را تصویب کرد که در پایان سال 78، 50 درصد آن از درآمد دولتی تحقق پیدا می‌کند. در سیام مهرماه سال 74 هیأت وزیران آیین‌نامه‌ای را تصویب کرد که روش افزایش این سهم را برای 5 سال تعیین نمود. این سهم برای سال 75، 0/51 درصد تصویب شد و براساس همین روش اعتبارات جاری برنامه‌های سال 75 که از منابع دولتی است، 82 میلیارد تومان تعیین و به تصویب رسید و در بودجه سازمانها و دستگاهها پیش‌بینی شد. در بخش 2 ماده 2 این آیین‌نامه تدوین قلمرو تحقیقاتی به شورای پژوهش‌های تکلیف شد که تعیین کند که بعد از این چه بخشی از فعالیتهای جزو فعالیتهای تحقیقاتی محسوب می‌شود. این قلمرو تحقیقاتی در سال 74 مورد بحث و بررسی قرار گرفت و به تأیید و تصویب شورا رسید. در خصوص بخشی از اعتبارات که قرار بود از منابع غیردولتی تأمین شود و فعلاً رقم آن بسیار ناچیز است (تقریباً 90

درصد از اعتبارات فعالیتهای تحقیقاتی دولتی و نزدیک 10 درصد آن خصوصی است)، در بخش خصوصی مطالعاتی در دست اقدام است که احتمالاً نحوه حمایت کردن یا کمک کردن به طوری که بخش خصوصی هم مشارکت داشته باشد مشخص می شود و یکی هم درآمد شرکتهاست که در بخش درآمد عمومی محاسبه نمی شود و در سال 76 به طور جدیتر در این قسمت آورده خواهد شد. در قسمت مربوط به اعتبارات مالی - بند ب تبصره 89- 15 درصد اعتبارات تحقیقاتی وزارتخانه ها و سازمانهایی که اعتبارات تحقیقاتی دارند باید از طریق

دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی هزینه شود. گزارش عملکرد سال 74 خیلی موفق نبود، یعنی حدود 7 یا 8 دستگاه قسمتی از این فعالیتهای را انجام دادند و قسمتی از این سازمانها و دستگاهها 15 درصدش را از کانال دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی انجام ندادند. در اواخر سال، طی گزارشی خدمت هیأت وزیران، عملکرد سازمانها و دستگاهها در این مورد ارائه شد.

در قسمت بعد گزارش ملی تحقیقات است. گزارش ملی تحقیقات از سال 71 شروع شد و تا به حال گزارش سال 71 و 72 منتشر شده و گزارش سال 73 نیز تنظیم شده و به صورت گسترده به چاپ خواهد رسید. در اینجا به دو - سه مورد از آخرین اطلاعاتی که در گزارش سال 73 آمده است اشاره می کنیم. این اطلاعات توان موجود را نشان می دهد و برداشت کمیسیون خاص هم این بود با این سه گزارش ملی که در این سه سال تهیه شده است به مقدار بسیار زیادی اطلاعات و آمار داریم که اینها یکدست و روشن شده و قضاوت و تحلیل کردن اساس و مبنای درست تری دارد.

ساختار شورا در حال حاضر شامل شورای عالی، کمیسیون خاص و 12 کمیسیون تخصصی است که مجموعاً بیش از 170 تن از محققان، مسؤولان تحقیقاتی، معاونان وزارتخانه ها و سازمانهای ذی ربط و رؤسای مراکز تحقیقاتی در این مجموعه ها فعالیت دارند.

طبق آخرین گزارشی که ارائه شده (سال 73) حدود 50 هزار نفر اعم از پشتیبانی و نیروهای پژوهشی در حال فعالیت هستند که پژوهشگران 25 هزار نفرند که 50 درصد از این نیروهای پژوهشگر دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا در حال گذراندن پایان نامه هستند و البته همه دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا جزو محققان محسوب نمی‌شوند. از این نیروی 50 هزار نفری حدود 10 درصد در بخش خصوصی و 90 درصد در بخش دولتی فعالیت می‌کنند. در سال 73 اعتبارات تحقیقاتی 60 میلیارد تومان بوده که البته در سال 74 به 82 میلیارد تومان رسیده است. منابع علمی که این مراکز تحقیقاتی در اختیار داشته است حدود 6 میلیون کتاب و 60 هزار عنوان مجله است و دستاوردهایی که از این مجموعه تحقیقاتی حاصل شده، 24 هزار پروژه بوده که حدود 10 هزار پروژه در سال 73 پایان یافته تلقی شده است و بقیه

مربوط به پروژه های جاری است. از این 24 هزار پروژه، 70 درصد آن پروژه‌های کاربردی و 20 درصد پروژه‌های بنیادی و 10 درصد پروژه‌های توسعه ای بوده است که گرایش کلی را نسبت به پروژه های کاربردی نشان می دهد. 519 مجله منتشر شده، 7600 مقاله عرضه شده و 1870 کتاب ترجمه و تألیف شده است. بر اساس آماری که گرفته شده، 2500 گردهمایی برگزار شده است که 82 درصد این گردهماییها در سطح سازمان بوده، حدود 16 درصدش به عنوان گردهمایی ملی تلقی شده و حدود 2 درصدش به عنوان گردهمایی بین المللی بوده است. اطلاعات ارائه شده به طور تقریبی توان و نیروی انسانی و تولیدات بخش تحقیقات را در سال 73 نشان می‌دهد.

برای پیگیری گزارش ملی، در سال گذشته یک کارگاه تخصصی چهار روزه با مشارکت یونسکو برگزار شد که در

آن دیدگاه‌های مختلف و طرز گردآوری گزارش‌های ملی در سایر کشورها به بحث گذاشته شد. در این کارگاه یک نفر مدیر کل تحقیقات از فرانسه و یک کارشناس ارشد هم از سوئد از طریق یونسکو شرکت داشتند. یک نکته مهم به عنوان دستاورد بحثها این بود که در کشورهای صنعتی و به خصوص در فرانسه به طور مثال گزارش‌های تحقیقاتشان به صورت گزارش تحقیق و توسعه اعلام می شود و خصوصاً سهمی که از تحقیقات تولید ناخالص داخلی حاصل می شود و سهم فروش حاصل از تکنولوژی را به عنوان یکی از دستاوردهای تحقیقات قلمداد می کنند و معمولاً آن را در یک مجموعه گزارش عرضه می کنند. سازمان برنامه و بودجه طرحی را اتخاذ کرد با این عنوان که آیا در ایران هم می توان در گزارش‌های ملی بین تحقیق و توسعه ارتباط برقرار کرد. توصیه جناب آقای دکتر حبیبی در خصوص بررسی نتایج و دستاوردهای کارگاه در جلسات شورا مورد توجه قرار گرفت که یک بخش آن استفاده از نیروهای دانشجویی بود. با

توجه به اینکه حدود 50 درصد از دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترای در حال گذراندن پایان نامه به عنوان محقق محسوب می شدند، نحوه به کارگیری بیشتر این افراد برای فعالیت تحقیقاتی مورد بحث قرار گرفت و پیشنهادهایی داده شد: از جمله افزایش واحد تحقیقاتی در پایان نامه ها که به تصویب شورای عالی برنامه ریزی رسید، پرداخت حق التحقیق مناسبتر به دانشجویانی که اولویتهای تحقیقاتی را انتخاب کنند، توسعه صندوق مشترک دانشگاه و صنعت که در وزارت فرهنگ و آموزش عالی وجود داشت و هر کس پروژه مشترک و در جهت اولویتها را انتخاب کند از این صندوقها به او کمک می شود و نیز همکاری و بهره داری مشترک از تجهیزات تحقیقاتی است که طرحی در وزارت فرهنگ و آموزش عالی به نام آزمایشگاههای ملی شروع شد و تشویق پایان نامه هایی که در راستای اولویتها قدم بر می دارند که در خود شورا در سال گذشته در سه کمیسیون این کار صورت گرفته و پیشنهادی هم داده شد که بخشی از

اعتبارات عمرانی، صرف تحقیقات در همان بخش و ارتقای فنی و تکنیکی آن فعالیتها شود.

غیر از گزارش ملی کلان تحقیقات که سومین گزارش آن نیز تهیه شده، 9 گزارش ملی تخصصی هم کمیسیونهای شورا تهیه کردند که شامل گزارشهای تحقیقاتی آب، انرژی، اطلاع رسانی، علوم انسانی، علوم پایه، صنعت، کشاورزی، پزشکی، زلزله و گزارشی هم در مورد انفورماتیک بود و به این ترتیب در حال حاضر کمیسیونها تحلیل جامعتری از وضعیت هر بخش دارند. در شورا قرار است که فعلاً گزارش ملی سالی یک بار و گزارش ملی تخصصی هر 5 سال یک بار تهیه شود و طوری زمانبندی کنیم که تقریباً یکسال مانده به برنامه های پنجساله توسعه کشور تدوین بشود و گزارشهای تخصصی آماده باشد که بتوانیم نتایجش را مورد استفاده قرار دهیم. بنابراین گزارش تحقیقات تخصصی برای سال 76 برنامه ریزی شده که نتایج آن اوایل سال 77 آماده باشد و از اواسط سال 77 که می خواهد برنامه پنجساله سوم شروع به فکر و

برنامه ریزی شود یک گزارش تحقیقاتی بسیار خوبی هم از بخشهای تخصصی داشته باشیم.

مورد بعدی بانک های اطلاعاتی بود که در سال گذشته در خصوص بانک اطلاعات مورد نیاز محققان کشور 21 بانک اطلاعاتی تصویب شد و 21 مسؤول برای هر بانک انتخاب کردیم و به تمام سازمانها و دستگاهها اعلام شد که مسؤولیت تهیه آن بانک را داشته باشند. این بانکها شامل اطلاعات طرحها، پایان نامه ها، مقاله های سمینارها، نشریات علمی، مقالات علمی خارجی، اختراعات، مراکز تحقیقاتی و علمی، تجهیزات، متخصصان و محققان، دانش فنی، برنامه های کامپیوتری داخل کشور، گزارشهای دولتی، کتابهای چاپ شده و در دست تألیف و ترجمه است که همه اینها در قالب 21 بانک تنظیم شد و کمیسیون اطلاع رسانی پیگیری تحقق این بانکها را برعهده گرفت.

در بخش انتشارات، فعالیتهای شورا در مجله رهیافت منتشر می شود که در سال گذشته 4 شماره مجله رهیافت منتشر شد. در این مجله به توصیه

شورا، هر شماره در یک موضوع خاصی متمرکز بوده که 40 تا 50 درصد صفحات مجله به آن مطلب پرداخته و بقیه اش برای ارائه گزارشها بوده است. این 4 شماره که در سال گذشته چاپ شده، یک شماره آن به مجلات علمی در ایران، شماره بعدی به آینده، علم و تکنولوژی، شماره دیگر به دانشگاه، تحقیقات و صنعت و شماره بعدی آن به علم و ارزش اختصاص داده شده است. غیر از انتشار مجله رهیافت، بولتنهای تخصصی هم کمیسیونها عرضه می کنند که در حال حاضر 7 تا از کمیسیونها فعال هستند و بولتن منتشر می کنند که شامل آب، انرژی، اطلاع رسانی، صنعت، پزشکی، کشاورزی و علوم انسانی است. بولتنهای تخصصی فعالیتهای کمیسیونها را عرضه می کنند به اضافه اینکه مراکز تحقیقاتی داخل بخش و فعالیتهایی را که در آن حوزه اتفاق می افتد معرفی می کنند. بولتن دیگری هم در مورد دانش فنی منتشر می شود که طبق تبصره 22 بودجه سازمانها و وزارت خانه ها اگر بخواهند دانش فنی منتقل کنند، باید مجوز شورا را داشته باشند. شورا در

کمیسیون صنعت اقدام به انتشار یک مجموعه ای به نام دانش فنی کرده است و اگر در داخل کشور کسی ادعا کند که دانش فنی در زمینه ای از صنعت را در اختیار دارد آن را منتشر می کنند و از طرف دیگر نمونه هایی هم درخواست می شود و علاوه بر این، مکلفشان می کنند دانش فنی اگر مورد تأیید قرار گرفت از خارج منتقل شود و یکی از دانشگاهها یا مراکز تحقیقاتی هم مکلفند با عقد قراردادی نرم افزار یا دانش فنی را هم به داخل کشور منتقل بکنند.

در مورد اولویتهای تحقیقاتی که در سال 73 عرضه شده بود، برای اواخر سال 74 یک گردهمایی برای بررسی روشهای تعیین اولویتهای تحقیقاتی در نظر گرفته شد که به خاطر زمان آن یک مقداری به تأخیر افتاد که البته باید در گزارش سال 75 عرضه شود. در این گردهمایی نظریات متخصصان کمیسیونهای تخصصی در مورد روش تعیین اولویتها به بحث گذاشته شد که مجموع این گزارش هم به عنوان یک شماره ویژه رهیافت منتشر شد و امیدواریم بتوانیم نظریات راجع به

چگونگی برخورد با اولویتهای تحقیقاتی را هم هماهنگ کنیم.

در بخش ارزشیابی نتایج تحقیقات یک گزارش مقدماتی کمیسیون خاص عرضه شد که هنوز برای عرضه به خود شورا آماده نیست. در مورد نظارت و هدایت پروژه ها، تشویق پایان نامه های فوق لیسانس و دکترا برای انتخاب اولویتهای انجام می شود و در سال گذشته کمیسیون علوم پایه، آب و انرژی در سطح کشور پایان نامه هایی را که در راستای اولویتهای بود انتخاب کردند. در سال گذشته مقالات مربوط به آب و امسال مقالات مربوط به کشاورزی انتخاب شده اند.

در بخش اطلاع رسانی شروع به استاندارد سازی کرده اند. اهداف و سیاستها و راهبردهای نظام ملی اطلاع رسانی و نرم افزارهای مدیریت سیستمهای کتابداری و اطلاع رسانی و چند مورد دیگر مورد بررسی قرار گرفته و در این زمینه اقداماتی انجام شده است.

در بخش انرژی شیوه نامه تهیه برنامه های پژوهشی آماده شده است. بانک

اطلاعات تحقیقات انرژی آغاز شده و پرسشنامه ای برای بررسی تجهیزات تحقیقاتی در زمینه انرژی و پرسشنامه ای هم برای معرفی مراکز تحقیقات انرژی طراحی شده است.

گروه پزشکی تأسیس مراکز تحقیقات پزشکی را بررسی کرده اند و در سال 74 به 5 مرکز مجوز داده اند. تهیه فهرست تجهیزات پژوهشی و تخصصی در دانشگاههای علوم پزشکی و خط مشیهای تحقیقات در زمینه سلامت زنان، بررسی بودجه پژوهشی دانشگاههای علوم پزشکی، بررسی طرحهای تحقیقاتی شرکت کننده در جشنواره خوارزمی و جشنواره رازی و تدوین شاخصهای ارزشیابی تحقیقات پزشکی از جمله سایر فعالیتهای این گروه است. همچنین تمام عناوین گزارشهای مقالات پزشکی را از سال 58 تا سال 72 مدون کرده اند که در یک مجموعه منتشر شد و در 31 کارگاه روش تحقیق و روش نگارش همکاری و مشارکت داشته اند.

در بخش روان شناسی و علوم تربیتی، گزارشهای تحقیقاتی وزارتخانهها

ارزیابی و بررسی شده اند که 5 یا 6 وزارتخانه گزارششان را دادند.

کمیسیون صنعت و کمیته های تخصصی آن 3 گزارش تخصصی داشتند که گزارش کمیته تخصصی مسکن و راه در حضور وزیر مسکن و شهرسازی، گزارش مخابرات و الکترونیک در حضور وزیر پست و تلگراف و تلفن و گزارش تخصصی برق در حضور وزیر نیرو بررسی شده و جمع بندیهایی را انجام داده اند. فعالیتهای تحقیقاتی غیر دولتی را نیز چون نماینده انجمنهای تحقیقاتی علمی و صنعتی در کمیسیون صنعت حضور دارد بررسی کرده اند. توزیع اعتبارات صنعت را در سال 75 و بررسی و شناخت توان تجهیزات کشور را شروع کرده اند. گزارشهای شورای عالی دانشگاه و صنعت بررسی شده است. کمیته ای به نام کمیته تکنولوژیهای نو داریم که زیر نظر کمیسیون صنعت اداره می شود و گزارشهای ادواری از تکنولوژی نو تهیه و ارائه می کند و نیز مشارکت در سومین کنگره صنعت و

دانشگاه از دیگر اقدامات این کمیسیون است.

کمیسیون علوم پایه، آینده علوم در ایران را طی بیانیه طالقان عرضه کردند و بعد در سمینار یک روزه ای ادامه نشست طالقان در مورد آینده علوم پایه در کشور مورد بحث قرا گرفت. طرح چگونگی هدایت پایان نامه ها در جهت اولویتها نیز در این کمیسیون بررسی شده است ترجمه و ویرایش بیانیه ای که مربوط به سال 1993 هست اخیراً در امریکا به نام آینده علوم منتشر شده، تهیه کرده اند. انتخاب بهترین مقالات علوم پایه و بالاخره بررسی و ارائه گزارشهایی در مورد اهمیت ذخایر معدنی کشور از جمله اقدامهای دیگری است که در این راستا انجام شده است.

در کمیسیون کشاورزی مقالات نمونه در کشاورزی عرضه شده و اولویت ها را در بخش کشاورزی مورد تجدیدنظر قرار دادند و شاخص هایی را در گزارشهای ملی تحقیقات در بخش کشاورزی مدون کرده اند، آرایه های جدید گیاهی و اظهارنظرهای علمی در مورد آن را انجام داده اند و بررسی

محققان نمونه را شروع کرده اند. مشارکت در کنگره گیاه پزشکی و انتشار یک بولتن ویژه جدید در دستور کار قرار گرفته و انتشار اولویت های تحقیقاتی برای پایان نامه های دانشجویی از جمله دیگ اقدامات است. بالاخره کمیسیون زلزله گزارش ملی را منتشر و طرحی به نام معیارهای طرح جامع تحقیقات زلزله در کشور را فراهم کرده است.

در پایان، امیدواریم بتوانیم در آینده به فعالیتهایمان شتاب بیشتری بدهیم و موفقیتهای روزافزونی در این زمینه ها به دست آوریم.